

บทที่ 1

บทนำ

ก่อนที่จะพูดถึงวรรณกรรมประวัติศาสตร์ ใคร่ขอทำความเข้าใจถึงความหมายของคำบางคำที่ใช้ในกระบวนวิชานี้ให้เข้าใจตรงกันเสียก่อน

จดหมายเหตุ คำนี้หนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานบอกความหมายว่า "หนังสือบอกข่าวคราวที่เป็นไป"^๑ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงประทานคำอธิบายเพิ่มเติมว่า "เป็นจดเรื่องราวที่มีขึ้น อาจเป็นเรื่องอะไรก็ได้ แต่เพราะเหตุที่เกิดขึ้นนั้นต้องจดอ้างว่าเกิดเมื่อไร"^๒ กล่าวโดยสรุปแล้ว จดหมายเหตุคือบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่จดอ้าง ลำดับ วัน เดือน ปี

ตำนาน หมายถึง "เรื่องแสดงกิจการอันมีมาแล้วแต่ปางหลัง เรื่องราวมนานที่ต่อปากกันมาโดยมากใช้เกี่ยวแก่โบราณวัตถุ โบราณสถานหรือบ้านเมือง"^๓ ตำนานจึงมีความหมายเป็นสองนัย คือ นัยแรก หมายถึงเรื่องราวที่จดจำต่อ ๆ กันมาโดยปราศจากหลักฐานที่มา เช่น นิทานหรือนิยายปรัมปราต่าง ๆ และนัยที่สอง เป็นเรื่องราวที่มีหลักฐานที่มาซึ่งเชื่อถือได้ ได้จัดบันทึกเอาไว้เป็นตัวหนังสือ เช่น ตำนานวังหน้า ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงฯ เป็นต้น แต่ความหมายส่วนมากที่ใช้กันเป็นนัยแรก

พงศาวดาร ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Chronicle เป็นการจดบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นตามลำดับวัน และมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องบุคคลสำคัญ แต่เดิมเห็นจะหมายถึงแต่บอกลำดับกษัตริย์ว่าองค์นั้นแล้วถึงองค์นั้น เสวยราชย์ปีไร สวรรคตปีไร และองค์ไหนได้สืบราชวงศ์ต่อ เป็นต้น พงศาวดารจึงมีความหมายแคบกว่าจดหมายเหตุ เพราะจดหมายเหตุมิได้จำกัดเนื้อหาที่บันทึกอย่างพงศาวดาร และต่อมาพงศาวดารกับจดหมายเหตุจึงไปรวมกันเข้าเป็นพงศาวดารอย่างใหม่^๔ ที่เรียกว่าประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ คำนี้มีความหมายหลายนัย กล่าวคือ

นัยแรก หมายถึงการสืบสวน การค้นหา วิชาวิจัย และการตามสืบหาความจริงอันเป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง ที่มีระเบียบวิธี โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นหลักฐานข้อเท็จจริง แล้วนำกลั่นกรองคัดเลือก พิจารณาวินิจฉัยและตีความตามระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์แห่งการวิพากษ์^๕ นับเป็นความหมายที่แท้จริงของคำว่าประวัติศาสตร์ในทัศนะของนักวิชาการ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ ๒๕๑๖), หน้า ๒๗๐.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาศรีสุนทรโวหาร สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (กรุงเทพฯ ๒๕๐๖), หน้า ๒๔๘.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน เล่มเดิม, หน้า ๔๑๔.

^๔ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ปาฐกถาประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ ๒๕๑๖), หน้า ๓.

^๕ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นราชนิกุล วิทยาวรรณกรรม (กรุงเทพฯ ๒๕๐๖), หน้า ๔๖๖ - ๔๘๓.

นัยที่สอง หมายถึงการเป็นไปหรือเหตุการณ์ที่เป็นไป คือตัวเหตุการณ์นั่นเอง^๖ เช่น เราพูดว่า เวลานี้เป็นเวลาสำคัญ เรากำลังสร้างประวัติศาสตร์กันอยู่ หรือ ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย เป็นต้น^๗

นัยที่สาม คือจดหมายเหตุพหุปรณเหตุการณที่เป็นไป เป็นศิลปการประพันธ์อย่างหนึ่ง ซึ่งแต่งขึ้นเพื่อให้หน้าอ่าน ถ้าจะใช้ศัพท์วิชาการแล้วเรียกว่า "ประวัติศาสตร์" Historio-graphy^๘ อันเป็นความหมายที่ใช้อย่างแพร่หลาย^๙ และวรรณกรรมประวัติศาสตร์ในกระบวนการวิชานี้ก็คือความหมายในนัยนี้เอง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างพงศาวดารกับประวัติศาสตร์แล้วก็มีข้อที่น่าสังเกตหลายประการคือ พงศาวดารจดบันทึกเรื่องราวของบุคคลสำคัญที่เกิดขึ้นตามลำดับวันเวลาเท่านั้น ส่วนประวัติศาสตร์นั้นมีลักษณะดังนี้^{๑๐}

๑. เป็นรายงานแสดงให้เห็นความก้าวหน้าของมนุษยชาติทุก ๆ ทาง เช่น ในทางศาสนา จารีตประเพณี เศรษฐกิจ การปกครองและการศึกษา
๒. กล่าวถึงความก้าวหน้าของมนุษย์ทั่วไปที่มีชีวิตอยู่ในสังคม โดยเป็นเรียงของสังคม ไม่ใช่แต่เป็นเรื่องของบุคคลสำคัญ ๆ เท่านั้น

^๖ เล่ม เดิม .

^๗ พจนานุกรมวิจิตรวาทการอธิบายคำประวัติศาสตร์ว่า คือเรื่องราวกล่าวถึงความ เป็นไปของมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสองอย่างคือ ก.) เป็นเรื่องราวที่บังเกิดขึ้นและเสร็จสิ้นแล้ว ข.) เป็นความจริงหรือมีหลักฐานพิสูจน์ให้เห็นเป็นความจริง และสามารถรวบรวมให้ ต่อเนื่องกันได้ ส่วนสิ่งที่ยังบังเกิดขึ้นทุก ๆ วันไม่มีเวลาเสร็จสิ้น เช่นทางโคจรของดวงดาว ดวงอาทิตย์ ไม่นับประวัติศาสตร์หรือสิ่งใด ๆ ที่เกิดขึ้นแต่ยังไม่เสร็จสิ้น ก็นับเป็นเพียงเหตุการณ์ ยังไม่เข้าขีดประวัติศาสตร์ และสิ่งใดที่สงสัยว่าไม่เป็นความจริงก็ยังนับเป็นประวัติศาสตร์ไม่ได้ หรือเรื่องราวที่เก็บได้เป็นตอนเป็นตอนไม่ต่อเนื่องกัน เช่น ความเป็นอยู่ของคนโบราณในยุคหิน อาจเป็นโบราณคดีแต่ยังไม่เป็นประวัติศาสตร์.

^๘ พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นราธิพงศประพันธ์. เล่ม เดิม .

^๙ ในพจนานุกรม The American College Dictionary ก็ได้อธิบายความหมายของคำประวัติศาสตร์ไว้ ๓ ประการเหมือนกันคือ

- ก. เป็นวิชาที่ว่าด้วยเหตุการณ์ในอดีต
- ข. บันทึก เรื่องราวของอดีตที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์
- ค. เรื่องที่เขียนอย่างมีระเบียบวิธีการ ซึ่งเรียงตามลำดับเวลา ลำดับเหตุการณ์ อาจเกี่ยวกับชนบางหมู่ ประเทศบางประเทศ ระยะเวลาบางเวลา และคนบางคน เป็นต้น.

^{๑๐} พจนานุกรมวิจิตรวาทการ. เล่ม เดิม .

ค. กล่าวถึงเหตุการณ์ทุกอย่าง และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอ หรือ เกิดเป็นนิตย ซึ่งเรียกในภาษาอังกฤษว่า Regular Facts ไม่เฉพาะแต่เหตุการณ์พิเศษหรือสำคัญเท่านั้น

๔. กล่าวถึงเหตุการณ์โดยไม่ใช่ลำดับ วัน เดือน ปี ที่เกิดขึ้น เช่น ถ้าจะกล่าวถึงสงคราม เรื่องหนึ่งก็ต้องกล่าวให้ตลอดลักษณะ ไม่ใช่เอาเรื่องอื่น ๆ ไปแทรกลง

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ประวัติศาสตร์มีความหมายกว้างกว่าพงศาวดารในด้านเนื้อหาที่บันทึก ส่วนวิธีบันทึกอาจจะไม่จำเป็นเรียงเหตุการณ์ตามลำดับ วัน เดือน ปี ที่เกิดขึ้นก็ได้

ต่อไปพิจารณาถึงขอบข่ายของวรรณกรรมประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ดังที่ได้อภิปรายแล้วมีอยู่ ๒ ประเภทคือ**

๑. วรรณคดีหรือบทประพันธ์ต่าง ๆ แม้เป็นบทกลอน เรื่องประโลมโลก ซึ่งเนื้อหาไม่เป็นความจริง ก็เป็นเครื่องมือในการแต่งคำราปะประวัติศาสตร์ได้ เช่นพระราชนิพนธ์ละครเรื่องอิเหนา ของรัชกาลที่ ๒ แสดงให้รู้จารีตประเพณี พระราชพิธี วิธีรับแขกเมือง ฯลฯ อันเป็นแบบแผนของคนไทยสมัยก่อน บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน แสดงให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยสมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ฯลฯ

๒. จดหมายเหตุและการจดบันทึก รวมทั้งเอกสารต่าง ๆ ศิลจารึก นอกเหนือไปจากวรรณคดีและบทประพันธ์

แม้ว่าวรรณคดีและประวัติศาสตร์ เป็นบันทึกเรื่องราวของมนุษย์และเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วในอดีต แต่บันทึกของวรรณกรรมสองประเภทนี้ มีลักษณะแตกต่างกันทั้งในด้านวิธีการและหลักวิชา ทั้งนี้เพราะวรรณคดีเป็นศิลปะมุ่งในเรื่องอารมณ์จินตนาการ และความงามความไพเราะ เมื่อเวลาบันทึกไม่เน้นข้อเท็จจริงเพียงแต่แสดงออกมาในแง่ของการคิดงานและเขียนงาน ส่วนประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่อิงข้อเท็จจริง มุ่งที่จะสืบสวนค้นคว้า และติดตามหาความจริง จึงมีวิธีบันทึกอย่างมีระเบียบวิธีการเพื่ออธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นและเหตุการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้นดังจะถัดตาอธิบายขยายความต่อไป

วิธีการของวรรณคดีอยู่ที่ความคลาใจ (Inspiration), จินตนาการ (Imagination) และการแสดงออก (Expression) ของโปรดอ่านบทกวีข้างล่างนี้

" เรียมรำน้ำเนตรท่วม	ถึงพรหม
พาหมูลัดหัวจ่อมจม	ชีพม้วย
พระสุเมรุเปื่อยเป็นคัม	ทบท่าว ลงแฮ
หากอกนิษฐ์พรหมฉวย	ฟ้าไว้จึงคง "

จะเห็นว่า ก่อนศรีปราชญ์จะเขียนโคลงบทนี้ จะต้องมึอะไรอย่างหนึ่งมากระทบใจ หรือกระตุ้นให้เกิดอารมณ์เศร้าสิ่งที่มากระทบใจนั้นเรียกว่า ความคลาใจ ต่อจากนั้นศรีปราชญ์ก็ คิดว่าภาวะของคนในขณะนั้นเป็นอย่างไรตอนนี้เรียกว่าจินตนาการ แล้วก่อนสาน เกิดเป็นภาพในใจ (Metal picture) ขึ้นมา ภาพนั้นคือ

** เล่มเดิม, หน้า ๔ - ๖.

ภาพน้ำตาท่วมโลกและอารมณ์ที่ครองศรีปราชญ์อยู่นั้นแรงมาก เรียกกันว่า มีความสะเทือนใจ (Emotion) ศรีปราชญ์ประสงค์จะถ่ายทอดอารมณ์ที่ครองใจตนอยู่นี้ ออกสู่ผู้อื่นคือผู้อ่านเป็นหนังสือ จึงเขียนโคลงบทนี้ขึ้น การเขียนโคลงแสดงอารมณ์หรือความในใจของตัวออกมาอย่างนี้ เรียกว่า การแสดงออกจะเห็นว่าวิธีการของกวีเป็นเรื่องส่วนตัวถือเอาอารมณ์ความรู้สึกเป็นเกณฑ์ โดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงวิธีการของกวีจึงเป็นจิตวิสัย (Subjectivity)

ส่วนวิธีการของประวัติศาสตร์เป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) ไม่เอาอารมณ์ความรู้สึกของผู้บันทึกเป็นเกณฑ์ มุ่งที่จะสืบค้นคว้าหาความจริงโดยใช้ระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ การวิพากษ์^{๑๒} คือรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อหาข้อเท็จจริง กลับกรองหลักฐานที่มีอยู่เป็นอุปกรณ์ อุปกรณ์ที่นักประวัติศาสตร์ใช้นั้นได้แก่เอกสารเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งเครื่องใช้ไม้สอย อาคาร โบราณวัตถุ โบราณสถาน รูปจำหลัก และเรื่องราวที่เล่าสืบเนื่องกันมาเป็นเครื่องประกอบด้วย เมื่อได้ข้อมูลต่าง ๆ มาแล้ว ก็นำมาตีความ (Interpretation) และใช้ความนึกคิดในกันที่จะประสานชักความต่าง ๆ ให้มีความหมายปะติดปะต่อเป็นลู่ทาง แสดงแนวเคลื่อนไหวหรือแนวโน้มจากอดีตมาหาปัจจุบัน แต่การใช้ความนึกคิดนี้จะต้องใช้ระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ คือ จะต้องจำกัดอยู่ภายในขอบเขตของข้อเท็จจริง ทำนองเดียวกับนักชีววิทยาค้นกระดูกชั้นต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่แล้วใช้ความคิดนึกมาประกอบเข้าเป็นสัตว์ยุคดึกดำบรรพ์ได้ครบทั้งตัวฉันใด นักประวัติศาสตร์ก็ใช้ความคิดนึกประกอบเรื่องราวในอดีตให้ประสานกันมีแนว เอกภาพ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันฉันนั้น

เกี่ยวกับวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์นี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ^{๑๓} ทรงให้หลักไว้ ๓ ประการในหนังสือสาส์นสมเด็จดังนี้ คือ

๑. ตัวการ ก่อนที่จะศึกษาเรื่องอะไรต้องทราบตัวการเสียก่อน
 ๒. เหตุ เพราะเหตุไรจึงเกิดเหตุนั้นขึ้น
 ๓. ผล เมื่อเหตุนั้นเกิดขึ้นแล้วผลเป็นอย่างไรถ้าไม่เกิดผลจะเป็นอย่างไร
- ถ้าได้ใช้หลักทั้ง ๓ ประการ คือตัวการ เหตุและผลในการศึกษาประวัติศาสตร์แล้ว การวินิจฉัยประวัติศาสตร์ก็จะยุติธรรมมากขึ้น และการวินิจฉัยสืบค้นทางประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นวิทยาศาสตร์อย่างหนึ่งนั้น จะเปรียบกับดาราศาสตร์ย่อมไม่ได้ เพราะประวัติศาสตร์มิใช่วิทยาศาสตร์การสังเกตการณ์โดยตรง หรือจะเปรียบกับวิชาเคมีก็ไม่ได้ เพราะประวัติศาสตร์มิใช่วิทยาศาสตร์ที่ทำกรทดลองแต่ประวัติศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์การวิพากษ์ ถ้าจะเปรียบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติก็มีธรรมชาติที่พอจะเปรียบเทียบกันได้อย่างใกล้เคียงที่สุด นักธรรมชาติวิทยาพิจารณาพื้นโลกที่เป็นอยู่ดังนี้ว่า หากไม่จริงเป็นดังที่คุย ณ บัดนี้ฉันใด นักประวัติศาสตร์ก็ศึกษาสรรพสิ่งทั้งหลายมาจากอดีต เพื่อหาทางอธิบายปรากฏการณ์ในปัจจุบันฉันนั้น และนักธรรมชาติวิทยามีร่องรอย

^{๑๒} พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นราชนิพนธ์ประพันธ์ เล่มเดิม หน้า ๕๗๔.

^{๑๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงฯ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่มเดิม, หน้า ๒๔๔.

ที่เหลื่อมมาจากการเป็นไปในอดีตเพียงเล็กน้อยที่จะอาศัยเป็นพยานหลักฐานในการศึกษาวิชาของตน เช่นเดียวกับนักประวัติศาสตร์ที่ได้อาศัยหลักฐานต่าง ๆ เป็นเครื่องแสดงข้อเท็จจริงในอดีต แต่ไม่ได้แสดงโดยตรง หากต้องอาศัยความพินิจพิจารณาของนักประวัติศาสตร์ กลับกรองเพื่อขจัดข้อผิดพลาด ๆ หลาก ๆ ออกไปเสียก่อน และค้นเอาแต่ข้อเท็จจริงมาประกอบพิจารณาต่อไป เหตุการณ์และถาวรวัตถุต่าง ๆ ซึ่งเป็นข้อมูลของประวัติศาสตร์ล้วนมีความหมาย ซึ่งนักประวัติศาสตร์ต้องการให้ทราบคือจะต้องการทราบว่า การกระทำและความเป็นไปในยุคและในสมัยที่กำลังศึกษาอยู่นั้น เป็นการแสดงความรู้สึกนึกคิดจิตใจของเขานั้นอย่างไร ความจริงอันลึกซึ้งเหล่านี้แหละ เป็นข้อที่นักประวัติศาสตร์สืบค้น^{๑๔}

เรื่องที่น่าสนใจในอันดับสอง คือด้านเนื้อหา เนื้อหาของวรรณคดีอาจมาจากโลกจริง (Real world) หรือจากโลกจินตนาการ (The Ideal World of Imagination) ก็ได้ แต่ข้อสำคัญคือมุ่งให้ผู้อ่านเกิดทรรศนะภาพ^{๑๕} (Vission) หมายถึงการเห็นซึ่งไม่ใช่เห็นตามธรรมดาสามัญ แต่หมายถึงสิ่งที่เห็นซึ่งกระตุ้นใจเรา เกิดความนึกเห็นเป็นมโนภาพคล้ายเคลิ้มฝัน หรือเห็นไปอย่างพิลึกพิลั่น เช่น กระบวนแห่อย่างพยุหยาตราพระมหากษัตริย์เสด็จออกขุนนางในงานพระราชพิธีใหญ่ซึ่งมีพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ราชเสวกแต่งตัวด้วยเครื่องแบบอย่างเก่าเฝ้าอยู่นั่นชนิดและนาน ๆ จะเห็นสักครั้ง หรือละครแสดงเป็นเทพบุตรเทพธิดาจับระบำรำบองเวท ซึ่งมีฉากเป็นภาพเมืองสวรรค์เหล่านี้ เป็นต้น แม้จะเห็นเป็นตัวจริงแต่ก็คล้ายฝันฉะนั้น ตัวอย่างนาฏยนิพนธ์สร้างภาพใหม่โลกได้อย่างงดงามในโคลงบทหนึ่งว่า

"ตราขุนศิริขันธ์	ขาดสลาย แลแม่
รักบ่หายตราบหาย	หกฟ้า
สุริยจันทร์ขจาย	จากโลก ไปฤา
ไฟแล่นล้างสีหาล้า	ท่อนล้างอาลัย"

โคลงบทนี้สร้างภาพขึ้นแบบไม่จริง แต่เป็นมโนภาพที่ชัดเจนเป็นผลทางการเห็น (Sight effect) อย่างแจ่มใส กล่าวโดยสรุปเรื่องเนื้อหาในวรรณคดี ก็อาจจะประจบจากเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง ๆ หรืออาจจะแต่งผูกสมมติเรื่องขึ้นก็ได้ แต่วิธีผูกเนื้อหามักทำให้เกิดทรรศนะภาพคือนึกเห็นเป็นมโนภาพของกริเอง

ส่วนเนื้อหาของประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในอดีตเช่น เหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง การศึกสงคราม เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ประวัติของพระมหากษัตริย์ หรือบุคคลสำคัญและการเมือง การปกครอง เป็นต้น เนื้อหาเหล่านี้ฟังเลื่องที่ข้อเท็จจริง มีเหตุผลและมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ เชื่อถือ ได้มิใช่เป็น เรื่องที่นึกเอาหรือสร้างขึ้นด้วยมโนภาพอันเลื่อนลอยเหมือนอย่างวรรณคดี

เรื่องที่น่าสนใจในอันดับสาม คือภาษาที่ใช้ ภาษาที่ใช้บันทึกวรรณคดีเป็น

^{๑๔} พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ประพินธ์, เล่มเดิม.

^{๑๕} พระยาอนุমানราชธน ศิลปสังเคราะห์ (กรุงเทพฯ ๒๔๑๔), หน้า ๒๗๔.

ภาษาแห่งอารมณ์สะเทือนใจ (Emotive Language) หรือภาษาแห่งความนึกเห็น (Imaginative Language) ซึ่งเป็นภาษาพิเศษอย่างที่เรียกกันว่าภาษาแต่งสร้าง (artificial language) พราวไปด้วยคำสูง ๆ เพราะ ๆ อันเป็นอสังการเครื่องประดับของภาษา มิใช่เป็นภาษาที่เป็นเองตามธรรมชาติของภาษาในชาติไม่ว่าศาสนาหรือภาษาอย่างนี้เข้าใจยากหรือไม่เข้าใจเลย คงเข้าใจแต่พวกผู้รู้ หรือบางคำผู้รู้ก็ไม่เข้าใจเหมือนกัน ทั้งนี้เพราะภาษาในวรรณคดีได้รับการยกเว้นให้ใช้แตกต่างกับภาษาธรรมดาได้หลายประการ ข้อยกเว้นเหล่านี้เรียกว่า กริยานุโลม (Poetic License) ตัวอย่างเช่น ภาษาวรรณคดีมีสิทธิ์ตัดคำให้สั้นลงได้ เช่น อนุช เป็น นุษ ระคาย เป็น คาย หรือแปลงคำในลักษณะต่าง ๆ กัน เพื่อให้ตรงกับลักษณะทางฉันทลักษณ์และเลือกใช้คำที่มีความหมายลึกซึ้งสะเทือนอารมณ์สูงส่งด้วยรูปและเสียงเป็นพิเศษ เช่น อัญชยม สิลาศ โฉมยง นาราศร์ เมลือง ศศิธร ฯลฯ นอกจากนี้การเรียบเรียงถ้อยคำก็ไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าผิดหลักไวยากรณ์หรือไม่

ส่วนภาษาที่ใช้ในประวัติศาสตร์เป็นภาษาที่บกบกักเท็จจริงเขียนอย่างตรงไปตรงมาโดยไม่คำนึงว่าผู้อ่านจะเกิดความกระตือรือร้นหรือไม่ เช่นพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐเขียนว่า

"ศักราช ๘๒๖ สมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้าสร้างพระวิหารจุฬามณี

ศักราช ๘๒๗ รกาศก สมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้าทรงพระผนวช ณ วัดจุฬามณี
ได้ ๘ เดือน แล้วลาผนวช

ศักราช ๘๓๐ ขวดศก ครั้นนั้นมหาราชท้าวบุญชิงเอาเมืองเชียงใหม่แก่ท้าวลูก" เป็นต้น ภาษาที่ใช้ในประวัติศาสตร์จึงเป็นภาษาวិทยาศาสตร์โดยแท้ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับภาษาวรรณคดีดังที่ศาสตราจารย์ริชาร์ดส์^{๑๖} นักวิจารณ์วรรณกรรมตะวันตกผู้หนึ่ง เขียนไว้ในหนังสือ The Meaning of Meaning แยกภาษาออกเป็นสองประเภท คือชนิดที่แสดงอารมณ์ (emotive) และชนิดที่แสดงที่มา (referential) อย่างแรกคือภาษาของกวี อย่างหลังคือภาษาของนักวิทยาศาสตร์ (นักประวัติศาสตร์ก็จัดว่าเป็นนักวิทยาศาสตร์วิพากษ์) ถ้าเราพูดว่าเทพเจ้าสถิตอยู่บนสรวงสวรรค์นั้นเป็นภาษาอย่างแรกแต่ถ้าเราพูดว่ามีชีวิตบนดาวอังคารนั้นเป็นภาษาอย่างหลังซึ่งต้องกระชับแน่น เป็นข้อความที่แสดงออกตรง ๆ (Statement) อย่างแรกมิใช่ข้อความที่แสดงออกตรง ๆ ริชาร์ดส์ ใช้คำว่า pseudo statement เลยกกล่าวหาว่าถูกดูแคลนวรรณคดี เพราะคำว่า pseudo เป็นคำที่ล่อให้แปลไปได้ว่า ภาษากรีกเป็นภาษาปลอม แต่ถ้าเราอ่านคำของริชาร์ดส์อย่างตั้งใจแล้วจะพบว่าเขามีได้หมายความว่า ภาษากรีกเป็นภาษาปลอม แต่อย่างใด หากเป็นภาษาไม่แม่นยำ ไม่เจาะจงตรงตัว อย่างภาษาทางวิทยาศาสตร์นี้อาจเป็นข้อเสีย หรือข้อบกพร่องของภาษาวรรณคดี แต่ภาษาอย่างนี้อาจพูดได้กว้าง ๆ อย่างสากลชนิดที่ภาษาในทางวิทยาศาสตร์จะใช้ไม่ได้เลย ดังคำของริชาร์ดส์เองว่า "ถ้อยคำทางกรีกมีพ้องก่อให้เกิดทัศนอย่างกว้างและอย่างทั่วไปยิ่งกว่าถ้อยคำอื่น

^{๑๖} ส. ศิวรักษ์ "โอ. เอ. ริชาร์ดส์ในฐานะนักวิจารณ์วรรณกรรม" สันติคดี
(กรุงเทพฯ ๒๕๑๕), หน้า ๑๔๐ - ๑๔๑.

ต้องแสดงหลักฐานที่มา”

นอกจากนั้นจุดประสงค์ในการศึกษาสองวิชานี้แตกต่างกันอีกด้วย เราศึกษาวรรณคดี เพื่อเป็นอาหารใจอย่างหนึ่งที่ทำให้ความเพลิดเพลินและเห็นชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ และใช้วรรณคดีเป็น เครื่องกล่อม กลางจิตใจให้มีความละเมียดละไม ประณีตลึกซึ้งและ เข้าใจคุณค่าของชีวิตรวมทั้งก่อให้เกิด เป็นผู้มีสำนึกที่ดีรู้จักรักสวยรักงาม เข้าใจคุณค่าของศิลปอีกด้วย

ส่วนจุดประสงค์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ ศาสตราจารย์เคเนย์ลล์^{๑๗} ให้คำอธิบายไว้ในหนังสือ *Studying History How and Why* ว่าวิชานี้จะช่วยให้เกิดทัศนคติแบบ "ผู้ได้รับการศึกษาดี" คือมีความรู้สึกสงัดในความจริงเกี่ยวกับทุกสิ่ง รู้จักใฝ่ถามและรู้จักออกความคิดเป็นวิพากษ์วิจารณ์ รู้จักคิด อย่างลึกซึ้งและเที่ยงตรงอย่างไม่ลำเอียงรู้จักตัดสินระหว่างสิ่งดีและไม่ดีและที่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ สามารถชี้แนะหนทางในการที่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยสรุปว่าการศึกษาประวัติศาสตร์จะนำสู่ความฉลาด ศาสตราจารย์บาร์ชุน^{๑๘} กล่าวไว้ใน *The Modern Researcher* ว่าเยาวชนเรียนประวัติศาสตร์เพื่อให้เป็นพลเมืองที่จงรักภักดีต่อประเทศของตน ผู้ใหญ่ใช้ประโยชน์เพื่อให้เข้าใจโลกที่ตนอยู่ และเพื่อออกความเห็นได้อย่างเฉลียวฉลาดในเรื่องเกี่ยวกับประเทศชาติ ส่วนนักการเมืองใช้ประโยชน์โดยเอาเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติตน และศาสตราจารย์โฮเซต^{๑๙} แนะนำไว้ในหนังสือ *Critical Method in Historical Research and Writing* ว่า ประวัติศาสตร์อาจให้บางสิ่งบางอย่างที่มีค่าแก่ชีวิตของคนเรา การศึกษาประวัติศาสตร์จะช่วยให้เกิดระเบียบทางสมองซึ่งจะทำให้คนเผชิญปัญหาได้อย่างมีเหตุ-ผล อดทนและฉลาด

ถึงอย่างไรก็ตาม แม้ว่าวรรณคดีและประวัติศาสตร์จะแตกต่างกันในวิธีการ หลักวิชาและจุดประสงค์ในการศึกษา แต่ศิลปวิทยาการทั้งสองแขนงนี้ก็มีความสัมพันธ์กันอยู่มาก กล่าวคือวรรณคดีต้องอาศัยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ก็ต้องอาศัยวรรณคดี เช่นเดียวกันดังจะขยายความต่อไป

ที่ว่าวรรณคดีต้องอาศัยประวัติศาสตร์ คือวรรณคดีต้องเอาเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาเป็น เนื้อหาเค้าโครงเรื่อง หรือจำลองเรื่องราวจากประวัติศาสตร์มาเป็น เนื้อหาของวรรณคดีนั้นจะหาดูได้ไม่ยากวรรณคดีที่เกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย ส่วนมากจำลองเหตุการณ์มาจากประวัติศาสตร์ เช่น สลิตยวนพ่าย โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สลิตตะเลงพ่าย สามกรุง และเสภาพงศาวดาร เป็นต้น การนำเนื้อหาในประวัติศาสตร์มาแต่งเป็นวรรณคดีนั้น มิได้เขียนตรงตามเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เสมอไป ขอชักตัวอย่างเรื่อง สลิตตะเลงพ่าย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตฯ ทรงประดิษฐ์ประคองแต่งเติม

^{๑๗}สาคร ช่วยประสิทธิ์ "ประวัติศาสตร์" ชุมนุมทางวิชาการสาระสำคัญและวิธีศึกษาหาความรู้ในวิชาบางแขนง (กรุงเทพฯ ๒๕๑๑), หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕.

^{๑๘} เล่ม เดิม.

^{๑๙} เล่ม เดิม.

เสริมต่อและทรงนึกฝันสร้างมโนภาพขึ้นให้ตรงกับองค์แห่งศิลปะของวรรณคดี เช่นตอนที่พระมหาอุปราชาสั่งวังคร่ำครวญอาลัยในพวงนางสนมกำนัล และการขมกขมไม้ในกระบวนทำนองนิราศอันไพเราะตอนที่พระมหาอุปราชายกกองทัพมาตีไทย ในประวัติศาสตร์ได้กล่าวไว้ แต่ก็มีสิทธิ์ที่จะใช้ความคิดคำนึงหรือจินตนาการสร้างความคิดขึ้น ทำให้เรื่องราวในประวัติศาสตร์ที่แห้งแล้งกลายเป็นวรรณคดีที่มีรสชาคน่าอ่านแล้ววรรณคดีที่อาศัยเนื้อหาทางประวัติศาสตร์บางเรื่องก็มีได้แทรกความรู้สึกหรือจินตนาการต่าง ๆ ของตน หากแต่เพราะถูกขอร้องให้แต่ง จึงกลายเป็นวรรณคดีบรรยายหรือเล่า เรื่องธรรมดาไม่ต่างจากประวัติศาสตร์เท่าใดนัก เช่น สุนทรภู่เอาเนื้อหาตอนหนึ่งในประวัติศาสตร์มาแต่งวรรณคดี เรื่องเสภาพระราชพงศาวดารวรรณคดีเรื่องนี้มีได้แต่งเพราะเกิดจากอารมณ์ของสุนทรภู่ หากแต่งเพราะโปรดให้แต่ง ฉะนั้นวรรณคดีเรื่องนี้จึงสู้วรรณคดี เรื่องอื่น ๆ ที่เกิดจากอารมณ์ของสุนทรภู่เองไม่ได้

ในส่วนตัวว่าด้วยประวัติศาสตร์ต้องอาศัยวรรณคดีนั้น ก็มีส่วนเป็นไปได้มากเพราะนักประวัติศาสตร์ก่อนจะจับบันทึกอะไรลงไบนั้น ตักสืบสวนค้นคว้าจากหลักฐานหลาย ๆ แหล่ง เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งเอกสารต่าง ๆ ที่มีผู้จารึกหรือจดบันทึกไว้ วรรณคดีก็เป็นเอกสารประเภทหนึ่งที่นักประวัติศาสตร์ต้องนำไปพิจารณาประกอบ วรรณคดีบางเรื่องเป็นข้อมูลที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง เช่นโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระเอกาทศราชฯ ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือคำนำเรื่องนี้ว่า

"โคลงยอพระ เกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี เรื่องนี้ ปรากฏว่านายสวนมหาดเล็ก เป็นผู้แต่ง สังเกตตามสำนวนเข้าใจว่าแต่งถวายเป็นหนังสือที่นับถือกันว่าแต่งดี ยกย่องว่าเป็นโคลงคำรา เรื่องหนึ่ง ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องพระราชวิจารณ์ทรงค้นหนังสือเก่าสอบ เรื่องพงศาวดารกรุงธนบุรี ได้ข้อสำคัญในโคลงยอพระ เกียรติของนายสวนนี้หลายเรื่อง ดูเหมือนได้ทรงอ้างไว้ในหนังสือพระราชวิจารณ์ทรงสรรเสริญโคลงเรื่องนี้ว่า มีประโยชน์ในความรู้ทางโบราณคดีด้วยดังนี้ "แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าประวัติศาสตร์ต้องพึ่งพาวรรณคดีอย่างเดียว และถือเหตุการณ์ในวรรณคดีเป็น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ด้วยเสมอไป ทั้งนี้เพราะวรรณคดีเป็นศิลปะ เป็น เรื่องของอารมณ์ บางทีก็วิระบายความรู้สึกออกมาด้วยความนึกเห็นของตน โดยมิได้คิดคำนึงถึงข้อเท็จจริงแต่อย่างใด จะถือว่าสิ่งที่วิระบายออกนี้เป็น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หาใช่ไม่ นักประวัติศาสตร์ต้องพยายามศึกษา และแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากอารมณ์ ทั้งนี้ต้องกระทำด้วยความระมัดระวังและสุขุม審มึรภาพ .